

De populariteit van sporten

1 Inleiding

In zijn studie over zelfmoord heeft Durkheim gedemonstreerd, dat het noodzakelijk is om bij de verklaring van individueel gedrag rekening te houden met de kenmerken van de collectiviteiten waarvan de bestudeerde individuen deel uitmaken. Hij onderzocht zelfmoordstatistieken en slaagde erin een sociologische verklaring te vinden voor de overeenkomsten en verschillen in het voorkomen van zelfmoord per land en per bevolkingsgroep.

Het kiezen voor deelname aan een bepaalde sport is een heel wat opwekkender bezigheid dan het plegen van zelfmoord. Maar in principe kan een socioloog zich ook bij dit onderwerp tot taak stellen om uitspraken te doen over de oorzaken waardoor mensen bepaalde sporten meer beoefenen dan andere, door kenmerken van de collectiviteiten te onderzoeken waarvan die mensen deel uitmaken. Voor ieder land kan men de sporten die er beoefend worden rangschikken naar het aantal beoefenaren. Om beknopt te blijven bepaal ik mij tot de op deze wijze te construeren 'toptienlijsten' van een beperkt aantal landen. Ik wil demonstreren dat het mogelijk is om een sociologische verklaring te geven van de overeenkomsten en verschillen tussen deze lijsten.

De statistieken die hiervoor in aanmerking komen zijn de opgaven van de ledentallen door nationale sportorganisaties. In Nederland publiceert de Nederlandse Sport Federatie (NSF), de organisatie waarin de nationale bonden van de afzonderlijke sporten samenwerken, jaarlijks deze ledentallen. Het is moeilijk om aan vergelijkbare buitenlandse overzichten te komen. Guttman (1978) heeft er wel een paar gevonden, maar uit de verscheidenheid van de jaren waarop zijn materiaal betrekking heeft, blijkt dat het voor hem ook niet eenvoudig was. Ik heb naast de NSF-opgaven van Guttman's materiaal gebruik gemaakt en van een overzicht van de sportparticipatie in enige Europese landen dat verscheen toen het manuscript van dit artikel eigenlijk al voltooid was (Clearing House 1988). Verder trof ik

nog een bruikbare statistiek aan voor de sport in Rusland (zie tabel 3). Dit materiaal lijkt mij voldoende om te demonstreren dat het mogelijk is een verklaring te geven voor de verschillen in populariteit van sporten, gebaseerd op kenmerken van de nationale samenlevingen van de beoefenaren.¹

Ik zal demonstreren dat de rangorde van de populariteit van sporten en de veranderingen daarin nauw samenhangen met de ontwikkeling van de internationale economische en politieke betrekkingen en met het verloop van nationale moderniseringsprocessen. Voor zover deze beide ontwikkelingen samenhangen (Skocpol, p. 22) zou ook gesteld kunnen worden dat de populariteitsrangorde van sporten in nationale samenlevingen afhangt van de ontwikkeling van de economische en politieke machtspositie van die landen in het wereldsysteem. Deze laatste term gebruik ik dan als attenderend begrip dat verwijst naar de betekenis van internationale interdependenties voor het verloop van ontwikkelingen op nationaal niveau (vgl. Tromp, p. 19).

De demonstratie heeft betrekking op een beperkt aantal landen en een beperkt aantal sporten. Het gaat hier niet om een uitputtende behandeling die op alle staten en sporten betrekking heeft. Daarvoor is een dik boek nodig. Ook met deze beperkingen kan niet met één artikel volstaan worden. In dit artikel gaat het om het verklaren van verschillen in de populariteitsrangorde van sporten tussen landen. In een volgend artikel zal de ontwikkeling in de tijd van de populariteitsrangorde binnen een land, Nederland, behandeld worden.

2 De aantrekkelijkheid van sporten

De simpelste verklaring van de rangorde in populariteit van sporten is wel dat de ene sport nu eenmaal leuker is dan de andere. Deze verklaring komt erop neer dat sporten uiteenlopende inherente eigenschappen hebben, die maken dat mensen de ene sport aantrekkelijker vinden dan de andere. Bekend is de verklaring van de psycholoog Buytendijk (1952) van de populariteit van voetbal. Die zou in belangrijke mate berusten op het genoegen dat mensen beleven aan het trappen tegen een bal. Volgens Eichberg is voetbal populair omdat er zo weinig doelpunten bij gescoord worden. Daardoor zou ieder doelpunt een enorme spanningsontlading opleveren (Eichberg, p. 113). Wanneer deze verklaringwijze juist is, dan dient

de populariteitsrangorde van sporten in verschillende perioden steeds dezelfde te zijn. Sporten veranderen in de loop der tijd wel enigszins, maar de constituerende spelregels nauwelijks of niet. Ook zou die rangorde voor verschillende landen hetzelfde moeten zijn.

Uit tabel 1 blijkt dat de populariteitsrangorde van sporten wel een zekere mate van stabiliteit vertoont, maar dat er binnen een periode van 24 jaar toch ook aanzienlijke veranderingen in optreden die niet in verband te brengen zijn met veranderingen van de inherente kenmerken van sporten.

Tabel 1. Veranderingen in de populariteitsrangorde van sporten in Nederland 1963-1987

	1963	1987
1	voetbal	voetbal
2	gymnastiek	tennis
3	schaatsen	gymnastiek
4	zwemmen	volleybal
5	tennis	zwemmen
6	korfbal	schaatsen
7	handbal	hockey
8	hockey	korfbal
9	zeilen	badminton
10	judo	handbal

Bron: Overzicht ledentallen van organisaties aangesloten bij NSF.

Bezieet men de populariteitsrangorde in verschillende landen (tabel 2 en 3), dan blijkt binnen West-Europa een veel grotere mate van overeenstemming te bestaan dan tussen de Westeuropese landen en de Verenigde Staten, Rusland en Japan. Voetbal is vooral in West-Europa (en Zuid-Amerika) populair. De betrekkingen tussen de werelddelen zijn intensief genoeg om te mogen veronderstellen dat bij een werkelijk inherent verschil van aantrekkelijkheid tussen sporten de populariteitsrangordes in verschillende delen van de wereld meer op elkaar zouden lijken dan zij in feite doen. Variaties van populariteitsrangordes in de tijd en naar plaats kunnen op basis van inherente eigenschappen niet verklaard worden.² Kennelijk zijn het de voor-

keuren van de sportbeoefenaren die variëren. Gezocht moet worden naar de oorzaken van die variatie.

Tabel 2. Populariteitsrangorde sporten in enige Westeuropese landen

	Frankrijk 1963	Nederland 1972	West-Duitsland 1973
1	voetbal	voetbal	voetbal
2	skiën	gymnastiek	gymnastiek
3	basketbal	schaatsen	schieten
4	tennis	tennis	atletiek
5	judo	zwemmen	zwemmen
6	gymnastiek	handbal	tennis
7	atletiek	korfbal	handbal
8	rugby	zeilen	tafeltennis
9	zwemmen	volleybal	skiën
10	wielrennen	hockey	paardrijden

Bron: Frankrijk en West-Duitsland: Guttman, pp. 148-149.
Nederland: NSF.

Tabel 3. Populariteitsrangorde sporten in enige niet-Westeuropese landen

	Japan 1967	Rusland 1970	V.S. 1975
1	honkbal	atletiek	American football
2	volleybal	volleybal	basketbal
3	tafeltennis	skiën	atletiek
4	peddleball	pistoolschieten	honkbal
5	basketbal	voetbal	worstelen
6	judo	basketbal	cross-country
7	atletiek	schaken	golf
8	kendo	dammen	tennis
9	softbal	tafeltennis	zwemmen
10	gymnastiek	zwemmen	voetbal

Bron: Japan en V.S.: Guttman, pp. 150 en 142; Rusland: Riordan, p. 70.
Opm.: Zie appendix.

Duidelijk is dat de voorkeuren van de Westeuropese sportbeoefenaren overeenkomst vertonen en verschillen van de voorkeuren van de sportbeoefenaren in de Verenigde Staten en Japan.³ Men kan spreken van een West Europees voorkeurspatroon met de volgende kenmerken: 1) een overheersende voorkeur voor voetbal, 2) een belangrijke plaats voor gymnastiek, zwemmen en tennis, 3) een of twee sporten die uit traditionele nationale activiteiten geëvolueerd zijn, zoals schaatsen in Nederland, skiën in Frankrijk en schieten in Duitsland.

Hoe is dit globale voorkeurspatroon en de nationale variatie erin te verklaren? En hoe is het verschil met het Amerikaanse en Japanse voorkeurspatroon te verklaren?

3 Het Westeuropese sportvoorkeurspatroon

3.1 De overheersende voorkeur voor voetbal

Vanaf het begin van de jaren tachtig van de negentiende eeuw werden tal van Engelse sporten zoals voetbal, cricket, hockey, tennis, atletiek, rugby en golf overgenomen in andere landen. Naast de overname van Engelse sporten werden inheemse vermaken op Engelse leest georganiseerd door het oprichten van verenigingen en nationale organisaties die een gestandaardiseerde reglementering doorvoerden. Zo kon het gebeuren dat bij het schaatsen, dat zowel in Nederland als Engeland beoefend werd, de Engelse wedstrijdregels en organisatievormen werden overgenomen (Stokvis 1979, p. 20).

Deze gerichtheid op Engeland gedurende het laatste kwart van de negentiende eeuw vloeide voort uit de algemene internationale positie van Groot-Brittannië. Het was het meest welvarende land van de wereld. In de strijd om koloniën tussen de Europese landen was het de meest succesvolle en machtigste concurrent. De belangstelling voor Engelse sporten vormde een onderdeel van een meer algemene belangstelling in het buitenland voor de levenswijze van de hogere klassen in Engeland (Weber, p. 6).

Gedurende de jaren tachtig van de vorige eeuw was voetbal al de meest populaire sport in Engeland. Betaald voetbal werd er na een periode van conflicten in 1885 door de nationale bond gelegaliseerd. Kennis van de wijze waarop de vroege populariteit van voetbal samenhangt met het moderniseringsproces van de Engelse samenle-

ving biedt ook zicht op de oorzaken van de populariteit die deze sport later in andere landen kreeg.

Tal van traditionele lokale spelen waar ook elementen van voetbal in voorkwamen waren ver voor de industriële revolutie al wijd verbreid in Engeland. Wat er gedurende de negentiende eeuw precies mee gebeurde is nog nooit goed onderzocht (vgl. Walvin, pp. 26 e.v.). Waarschijnlijk bleven ze in weinig door industrialisering en modernisering beïnvloede streken onopvallend voortbestaan. Op de voorgrond trad de moderne variant van voetbal zoals die door studenten van de universiteit van Cambridge gereguleerd was. Behalve voetbal namen in het verband van 'public schools' en universiteiten ook rugby, cricket, hockey en roeien belangrijke plaatsen in.

Omstreeks 1870 konden de meeste arbeiders in de Engelse industrie over een vrije zaterdagmiddag beschikken. Toen werd er ook een uitgebreid, door de overheid gesubsidieerd, middelbare-schoolstelsel ingevoerd. Geestelijken en leraren met een 'public school'- of universiteitsachtergrond traden op als propagandisten voor voetbal onder de lagere klassen (Walvin, pp. 53 e.v.).

Cricket kwam veel minder dan voetbal in aanmerking als arbeiderssport. Het was een traditioneel vermaak dat al vroeg door aristocraten op nationaal niveau als sport georganiseerd en gereguleerd was. De sport werd gekenmerkt door een onderscheid tussen amateurs en professionals dat gebaseerd was op de patriarchale omgangsvormen tussen 'gentlemen' en hun 'minderen' (Brookes, pp. 138 e.v.).

Bij voetbal werd een dergelijk onderscheid geïnstitueerd toen het volksvoetbal zich al ver verbreid had en er sprake was van betaling aan spelers. Het al dan niet betaald worden werd bij voetbal een belangrijker criterium dan het standsverschil.

De rugbyclubs stelden zich veel exclusiever op dan de voetbalclubs. Van wedstrijden tegen arbeidersteams was geen sprake. De leden van de meeste rugbyclubs behoorden tot een deel van de middenklassen dat zich minder zeker voelde van een superieure positie ten opzichte van de lagere klassen dan de leden van veel voetbalclubs. Daarom probeerde men de afstand tot arbeiders zoveel mogelijk te behouden. De leidende kringen op voetbalgebied behoorden tot hogere sociale klassen. Zij waren minder bang hun sociale positie te verspelen door het contact met arbeiders (Dunning & Sheard, pp. 140 en 188).

De organisatie en reglementering van hockey vond buiten de

'public schools' en universiteiten plaats. Voor de verspreiding van deze sport trad, anders dan bij voetbal het geval was, geen stroom van propagandisten op.

De Engelse sporten werden na 1880 overgenomen in de continentale Europese landen door jongeren uit de elite en de hogere middenklasse. Voetbal was de meest verbreide en minst door standsonderscheidingen gekenmerkte sport in Engeland. De eerste continentale liefhebbers konden geen beroep doen op regels en tradities van deze sport om hun liefhebberij af te schermen tegen liefhebbers uit lagere sociale klassen. Naarmate in de continentale landen het aantal middelbare-schoolleerlingen toenam en arbeiders meer vrije tijd kregen, kon het voetbal vrijwel ongeremd door steeds meer mensen beoefend worden. Een gevolg hiervan was dat jongens uit de elite meer exclusieve sporten als tennis, cricket en hockey gingen beoefenen.⁴ Andere sporten, die evengoed voor verspreiding in aanmerking kwamen, werden in Engeland over het algemeen al gekenmerkt door een zekere exclusiviteit. Deze exclusiviteit bleef bij overname in het buitenland veelal gehandhaafd.

Kennis van de aard van de sociale groepen die in Engeland bepaalde sporten domineerden maakt ook de spreidingswijze van deze sporten over de wereld begrijpelijk. In de Engelse koloniën werden hockey en cricket de meest beoefende sporten. Deze sporten werden geïntroduceerd door tot de elite en hogere middenklasse behorende bestuursambtenaren (Mangan, pp. 122 e.v.) en verspreidden zich vooral na de koloniale periode onder de bevolking van die landen. De elitejeugd van landen met een ondergeschikte positie in het wereldsysteem waarmee Engeland voornamelijk handelsbetrekkingen onderhield, zoals de Midden- en Zuidamerikaanse landen, namen voetbal over van zeelieden en het personeel van handelsnederzettingen. In 1913 was voetbal al de nationale sport van Brazilië (Lever, p. 253).

3.2 De secundaire positie van gymnastiek

In Nederland, Denemarken en Duitsland nam gymnastiek tot de jaren zeventig de tweede plaats in wat aantal deelnemers betreft. In Frankrijk was de positie van deze sport met een zesde plaats wat minder prominent. Toch kan men stellen dat ook in dit land gymnastiek een beduidend belangrijkere plaats heeft dan in niet-Europese

landen. In de V.S. komt gymnastiek niet voor op de toptien en in Japan neemt deze sport de laatste plaats in.

Duitsland, het stamland van de gymnastiek, werd aan het einde van de negentiende eeuw de grootste concurrent van Engeland op economisch en politiek gebied (Barraclough, p. 116). Terwijl de industrialisering in Engeland al aan het eind van de achttiende eeuw op gang kwam, was dit in Duitsland pas vanaf het midden van de negentiende eeuw het geval. Het proces verliep er toen echter veel sneller dan in Engeland. De enorme economische en politieke machtsontplooiing die toen volgde, liet niet na indruk te maken op de bevolking van de overige Europese landen. Als een van de grondslagen van de Duitse successen werd het goede en efficiënt georganiseerde onderwijssysteem beschouwd (Landes, pp. 343 e.v.).

Gymnastiek werd in Duitsland in de eerste plaats als een vorm van lichamelijke opvoeding gezien. Het was nauw verbonden met het hele onderwijssysteem. De propagandisten van de gymnastiek benadrukten in de eerste plaats de lichaamsoefening. Tegen wedstrijden hadden zij grote bezwaren (Stokvis 1979, p. 68). Ook nadat wedstrijden toegelaten waren, bleef de nadruk op het oefenen voortbestaan. In die vorm werd het overgenomen in andere Europese landen, waar in het kader van het moderniseringsstreven onderwijshervormingen plaats hadden. Daarnaast vond de gymnastiek, net als in Duitsland, ook plaats in verenigingsverband. Gymnastiekonderwijzers traden in de clubs als trainers op. Door de beoefening van gymnastiek op scholen ontstond voor de verenigingen een enorm recruteringsveld van leerlingen die in schoolverband al met de activiteit hadden kennisgemaakt.

De concurrentie tussen Engeland en Duitsland deed zich ook op sportgebied voor. In Duitsland oriënteerden leden van de aristocratie en aanzienlijke burgerij zich op Engelse sporten en stichtten daarvoor ook verenigingen en nationale organisaties. Maar de machtige Duitse gymnastiekorganisaties trachtten aanvankelijk de sportbeoefening geheel in het verband van de gymnastiekorganisaties te reguleren. In 1925 leidde dit zelfs tot een verbod voor de sportbeoefenaars die lid waren van gymnastiekorganisaties om deel te nemen aan wedstrijden die door andere nationale sportorganisaties werden uitgeschreven. Dit verbod bleek na vier jaar onhoudbaar (Stokvis 1979, p. 63).

Voetbal werd ook in Duitsland de meest populaire sport. Het voorbeeld van de elite was aanstekelijker dan dat van de meer tot de

lagere middenklasse behorende gymnastiekliedhebbers. Gymnastiek behield lange tijd een tweede plaats en handbal, een van de sporten die binnen de gymnastiekorganisaties ontwikkeld werden als verdedigingsmiddel tegen de Engelse sporten, handhaafde zich ten opzichte van buitenlandse sporten als korfbal, basketbal en volleybal (zie par. 5).

Gymnastiek, zowel in de vorm van met het onderwijs verbonden lichamelijke opvoeding als in die van verenigingssport, verspreidde zich vooral over de Europese landen die gedurende de eerste decennia van de twintigste eeuw in de Duitse invloedssfeer lagen. Behalve Nederland waren dat de Scandinavische landen en de huidige Oostbloklanden. Met Duitsland hadden deze landen gemeen een laat begin van de industrialisering en in verband daarmee een relatief actief optreden van de nationale overheden bij het scheppen van condities om het industrialiseringsproces te bevorderen (Gerschenkron, p. 7). Gymnastiek, met als doel 'de volkskracht naar lichaam en geest te verhogen en te veredelen' (Stokvis 1979, p. 66) had een duidelijke plaats in dit streven. Terecht spreekt Mandell in verband met gymnastiek van 'induced sports' (Mandell, p. 173). De in verhouding met de andere continentale Europese landen geringe populariteit van gymnastiek in Frankrijk geeft de aard van de Frans-Duitse relatie weer. Enerzijds concurrentie en vijandschap, anderzijds respect (Holt, p. 62).

3.3 Zwemmen, inheemse sporten en tennis

Vermoedelijk is bij het zwemmen geen sprake geweest van verspreiding vanuit een land. In Engeland werd het zwemmen wel het eerst als wedstrijdssport op nationaal niveau georganiseerd, maar in veel andere landen was het ook een veel voorkomende activiteit. Toen in verband met het houden van wedstrijden verenigingen en nationale bonden opgericht werden, kon vrijwel overal gerekend worden op een recruteringsveld van zwemliefhebbers.

Wat bij zwemmen voor een groot aantal landen geldt, kan ten aanzien van andere activiteiten zoals schaatsen, skiën en schieten voor een kleiner aantal landen gesteld worden. In ieder land waren bepaalde sportieve volksvermaken al voor de opkomst van de moderne, formeel georganiseerde, sport populair. Wat voor vermaken dat precies waren hing af van de sociale structuur en de natuurlijke om-

standigheden van die landen (vgl. Sutton-Smith & Roberts, p. 82). Sommige van deze vermaken werden net als de moderne sporten georganiseerd en konden per land rekenen op een breed recruteringsveld. Bestond binnen een aantal landen eenzelfde inheemse sport dan was dat ook wel aanleiding tot internationale organisatievorming. Het bestaan van deze 'inheemse' sporten die tot een betrekkelijk klein aantal landen beperkt blijven, draagt ertoe bij dat de sportvoorkeurspatronen per land vaak enige verschillen vertonen.

In de meeste landen ter wereld werd tennis de sport bij uitstek voor de elites en de hogere middenklassen. De internationale reglementering en organisatie van de sport kwam wel in Engeland tot stand, maar al vele eeuwen daarvoor was het een vermaak van de hoogste (hof)kringen in Frankrijk, Spanje, Oostenrijk, Italië en Engeland (Clerici, pp. 44 e.v.). In tegenstelling tot de meeste Engelse teamsporten raakte deze sport niet verbonden met het middelbaar of hoger onderwijs en ook via andere wegen werd er geen pedagogische functie aan toegekend. Het bleef lange tijd een sport die of in het kader van tamelijk besloten verenigingen of op geheel particuliere banen beoefend werd (vgl. Rader, p. 67). De beoefenaren waren vermoedelijk ook iets ouder dan de deelnemers aan teamsporten. Tennis werd de sport die personen uit de hogere sociale klassen beoefenden na in hun jongere jaren aan een teamsport te hebben deelgenomen. Dit is nog steeds te zien aan de verdeling naar leeftijd van de leden van tennisbonden. In Nederland hebben bijvoorbeeld de meeste teamsporten 50% of meer jeugdleden, terwijl dat percentage bij tennis nauwelijks boven de 30 komt (NSF 1987).

De hoftraditie van tennis bracht met zich mee dat vrouwen er aan konden deelnemen. Dit droeg ertoe bij dat tennis in Engeland, Frankrijk, de overige Europese landen en de Verenigde Staten de meest verbreide elitesport werd. Meer dan bij andere sporten functioneerden de tennisclubs als huwelijksmarkt (Holt, p. 177). Voor de Verenigde Staten komt de populariteit van tennis in tabel 3 niet goed tot uiting. In de tabel is vooral de sportbeoefening in schoolverband geregistreerd. De tennissers bevinden zich in meerderheid onder de iets oudere categorieën.

4 Het Amerikaanse sportvoorkeurspatroon

De Europese herkomst van een belangrijk deel van de Amerikaanse

bevolking maakt het begrijpelijk dat de Verenigde Staten een nationale samenleving is geworden die trekken gemeen heeft met de Europese landen. In dat verband is de verwondering voorstelbaar over opvallende verschillen tussen de Europese en Amerikaanse samenlevingen. Bekend is de vraag waarom het socialisme betrekkelijk weinig verbreid is geraakt in de Verenigde Staten (Sombart 1906). Een vergelijkbare vraag is waarom het Engelse voetbal in de V.S. veel minder verspreid is geraakt dan in Europa en andere delen van de wereld (Markowitz 1987).⁵ Dit soort vragen zijn wel interessant, maar voor zover er impliciet de gedachte aan verbonden is dat de maatschappelijke ontwikkelingen in Europa de standaard vormen waaraan ontwikkelingen elders gemeten dienen te worden, kan men bij de beantwoording op verkeerd spoor raken.

Vanaf het midden van de negentiende eeuw was de invloed van Engeland op de Europese landen veel groter dan op de V.S. Dit land had zich als kolonie op gewelddadige wijze van Engeland los gemaakt, lag ver van Engeland en de rest van Europa verwijderd en de aandacht van overheid en bevolking was er meer gericht op de ontwikkeling van het eigen continent dan op de betrekkingen met de Europese landen. Aan het begin van de twintigste eeuw bedroeg het aantal inwoners tweederde van dat van Engeland en Duitsland samen, maar de industriële produktie overtrof toen al het totaal van deze beide landen (Barracough, p. 99). De Verenigde Staten hadden een eigen buitenlandse invloedssfeer waar ze, voor zover er sprake was van concurrentie met Engeland, niet voor deze staat behoefden onder te doen (idem, p. 109). In het wereldsysteem zoals dat tijdens de overgang van de negentiende naar de twintigste eeuw vorm had gekregen, vormden de Verenigde Staten een in hoge mate zelfstandig kerngebied, waar veel minder sprake was van Engelse invloed dan binnen het continentale Europese kerngebied en de Zuid- en Middenamerikaanse landen. Daarom is het verstandig om in ieder geval de ontwikkeling van de sport, maar vermoedelijk ook die van politieke, economische en andere culturele verhoudingen in de eerste plaats te verklaren in het kader van de specifieke ontwikkeling van de samenleving in de Verenigde Staten zelf. De overname van moderne Engelse sporten is voor de ontwikkeling van het Amerikaanse sportvoorkeurspatroon van secundair belang, ook al waren nog zoveel Amerikanen uit Engeland afkomstig en zijn er in de V.S. groeperingen aan te wijzen die zich wat hun algemene levensstijl betreft juist wel op Engeland richtten (Markovitz, p. 8; Rader, p. 52).

De ontwikkeling van de sport in de Verenigde Staten vond voornamelijk plaats in het kader van het nationale moderniseringsproces. Dat heeft betrekking op de industrialisering en de commercialisering, de hiermee gepaard gaande toename van de stedelijke bevolking, de verbetering van transport- en communicatiemiddelen en, naast vele andere veranderingen, vooral ook de uitbreiding van het voortgezet onderwijs. De toename van het aantal en de omvang van de 'high schools', 'colleges' en universiteiten is voor de Amerikaanse sport van grote betekenis geweest. Veel meer dan in Europa werd in de V.S. de sportbeoefening in het kader van onderwijsinstellingen georganiseerd.⁶ In dit kader ontstond het typisch Amerikaanse voorkeurspatroon waarin honkbal, 'American Football' en basketbal prominente plaatsen innemen.

Al in het begin van de negentiende eeuw kwamen honkbalachtige activiteiten in veel plaatsen binnen de V.S. voor. Ze stamden van Engelse vermaken die door kolonisten geïntroduceerd waren. De overgang van vermaak naar sport vond onder dezelfde condities en op dezelfde wijze plaats als bij de sporten in Engeland en andere Europese landen. Leden van de hogere middenklasse in de industriële en commerciële centra van het noordoosten organiseerden verenigingen met als doel sport te beoefenen. Zij zochten contacten met soortgelijke verenigingen en kwamen tot een gestandaardiseerde reglementering van de sport. Bij honkbal vond dit plaats vanaf 1845. Cricket was toen minstens zo populair en op dezelfde wijze georganiseerd.

De snelle verspreiding van honkbal ten opzichte van cricket had wel met internationale verhoudingen te maken. Gedurende het begin van de burgeroorlog steunde Engeland vooral de zuidelijke staten. Dit leidde in het noorden tot antipathie tegen al hetgeen met Engeland geassocieerd werd. Daartoe behoorde ook cricket. Na de oorlog bleef dit sentiment nog lang voortbestaan. Onder deze omstandigheden werd het als typisch Amerikaans beschouwde honkbal de meest populaire sport (Baker, p. 143). Het nationalistische sentiment rond honkbal ging zelfs zover dat officials een oorsprongslegende van de sport fantaseerden waarin de Engelse wortels van de sport geheel ontkend werden (idem, p. 127).

Voetbalachtige vermaken kwamen in de V.S. ook al voor gedurende de eerste helft van de negentiende eeuw. Als ruw vermaak werd het vooral door studenten beoefend, met name die van Harvard en

Yale. In de ruwe vorm werd het in 1860 verboden. Daarna kwamen uiteenlopende, maar meer beheerste vormen op binnen verschillende universiteiten. De varianten waren ongeveer hetzelfde als omstreeks het midden van de eeuw bij de Engelse 'public schools' bestonden, meer voetbalachtige en meer rugbyachtige. Studentenafgvaardigden van verschillende universiteiten kwamen in 1876 tot overeenstemming over de standaardisering van een meer rugbyachtige variant (Rader, p. 81; Baker, pp. 127 e.v.). Dit gebeurde onafhankelijk van de gang van zaken in Engeland. De overeengekomen standaardvariant werd vervolgens vooral onder invloed van de superieure teams en coaches van de Yale-universiteit omgevormd tot de hedendaagse vorm van 'American Football'. Door de sterke onderlinge concurrentie tussen de 'colleges' en de universiteiten om de gunst van het publiek, waarvan zij afhankelijk waren in verband met hun financiering, bestond er een sterke druk om de gebruiken van de meest prestigieuze instellingen te imiteren. Een sport die in Harvard en Yale met enthousiasme beoefend werd, kon door andere onderwijsinstellingen niet genegeerd worden.

Honkbal werd gedurende de negentiende eeuw de nationale volkssport. 'Football' maakte in moderne vorm een opmars vanuit de elite-universiteiten van het noordoosten van de Verenigde Staten naar de overige, snel in aantal en omvang toenemende, 'colleges' en universiteiten.

Bij rugby en honkbal bestaat een oorsprongsmythe over een individu dat op een bepaald ogenblik de sport 'uitvond'. In werkelijkheid zijn het vrij geleidelijk hervormde volksvermaken. Voor basketbal en volleybal zijn oudere vermaken aan te wijzen die als voorlopers beschouwd kunnen worden, maar de omvorming tot moderne sporten werd wel door individuele 'uitvinders' bewerkstelligd. In december 1891 vond J.A. Naismith, een sportinstructeur bij de Young Men's Christian Association (YMCA) basketbal uit en in 1895 bedacht zijn collega W.G. Morgan volleybal. Deze laatste sport was bestemd voor de wat ouderen voor wie basketbal te spannend was.

De YMCA is een midden in de negentiende eeuw, in Engeland opgerichte, protestantse organisatie, met als doel om jonge mannen tot verantwoordelijke burgers te vormen. Voor vrouwen was er een Young Women's Christian Association (YWCA). Kort na de oprichting kwamen er ook in de V.S. en Canada afdelingen tot stand. Deze organisaties werkten vooral in de steden. Naast gezin en school wil-

den de YMCA en de YWCA, net als wat later bij het jeugdwerk in Nederland het geval was, een verantwoord 'derde milieu' bieden, waarbinnen de wat oudere jeugd gevormd kon worden. Binnen de YMCA had de stroming van de 'muscular christians'⁷ een belangrijke positie. Aan sport en andere lichaams oefeningen kende men, meer dan bij het Nederlandse jeugdwerk, een belangrijke vormende betekenis toe.

Aanvankelijk lag bij de Amerikaanse YMCA en YWCA de nadruk op gymnastiek. In verband daarmee werden veel gymnastieklokalen gebouwd. Toen het duidelijk werd dat de jeugd door gymnastiek, waarbij oefening boven wedijver stond, niet te boeien was, probeerden de sportinstructeurs meer attractieve zaalactiviteiten te bedenken. Dit was de aanleiding tot het creëren van basketbal en volleybal. Iets dergelijks gebeurde in Nederland met korfbal en in Duitsland met handbal.

Basketbal verspreidde zich snel binnen de YMCA- en YWCA-organisaties. In 1895 was het al zover dat de YMCA basketbal in een aparte organisatie moest onderbrengen, omdat het hele kader uitsluitend met het leiding geven aan de basketbalactiviteiten belast dreigde te raken (Rader, p. 153). Veel van de sportinstructeurs van de YMCA vonden een werkkring bij de 'high-schools', waar zij basketbal stimuleerden. De sterke groei van deze sport was dus nauw verbonden met het proces van verstedelijking, de groei van de jeugdbeweging en de uitbreiding van het middelbaar onderwijs.

Zowel bij honkbal als bij 'American Football' en basketbal werden kort na het tot stand komen van de standaardisering ervan professionele organisaties opgericht. Hierdoor maakte een groeiend publiek met deze sporten kennis. Verder vormde de kans om roem en geld te kunnen verwerven een stimulans tot deelname.

Behalve deze typisch Amerikaanse sporten kwamen vrijwel alle in Europa bekende sporten in de V.S. voor. Ze waren in de vorm van volksvermaken door de immigranten meegevoerd. Al vroeg in de negentiende eeuw werden deze vermaken op commerciële basis georganiseerd. Verenigingsvorming ontstond onder Engelse invloed ongeveer gelijktijdig en soms zelfs iets eerder dan in de continentale landen van Europa. Het gymnastiekonderwijs dat onder invloed van de YMCA in de onderwijsprogramma's van de middelbare scholen geïntroduceerd was, werd rond de eeuwwisseling vervangen door atletiek. Dit vloeide voort uit de wedijversituatie die tussen de scholen bestond. Zoals gezegd, was gymnastiek in de negentiende en het

begin van de twintigste eeuw veel minder gericht op wedstrijd sport dan atletiek. Het oefenen was er belangrijker dan het houden van wedstrijden (Rader, p. 164). De positie die de atletiek aan de onderwijsinstellingen kreeg verklaart de prominente plaats van deze sport in de populariteitsrangorde van de V.S. (tabel 3).

5 De verspreiding van de Amerikaanse sporten

5.1 Japan

Gedurende de eerste helft van de twintigste eeuw werden de Verenigde Staten de machtigste en meest welvarende mogendheid van de wereld. Dat was in het Pacificgebied eerder merkbaar dan aan de Atlantische kant. Hawaï werd in 1875 geannexeerd, de Philippijnen werden in 1898 op Spanje veroverd en tot kolonie gemaakt, het jaar daarop verboden de Verenigde Staten pogingen van de andere grootmachten om China te koloniseren. Tijdens de Japans-Russische oorlog van 1905 sympathiseerden de Verenigde Staten met Japan (Barraclough, p. 110).

De invloed van de V.S. op Japan dateert van 1853 toen een Amerikaans eskader onder leiding van schout bij nacht Perry de Japanse autoriteiten dwong de havens open te stellen voor buitenlandse schepen. Deze vernedering stimuleerde een deel van de Japanse elite in het streven om tot modernisering en op basis daarvan militaire versterking van de Japanse samenleving te komen. Zij zagen dit als noodzaak, wilde Japan zich temidden van de grote mogendheden kunnen handhaven als zelfstandige en autonome staat. Een van de vele middelen die daartoe werden aangewend was het aantrekken van Amerikaanse docenten. Een Amerikaanse hoogleraar aan de universiteit van Tokio introduceerde in 1873 honkbal in Japan. Omstreeks 1900 was dit een bloeiende sport aan de Japanse middelbare en hogere opleidingsinstellingen geworden. Belangrijk hierbij was dat de Universiteit van Tokio ongeveer dezelfde positie in Japan had, als Yale en Harvard in de Verenigde Staten. Wat daar gebeurde was toonaangevend voor de overige opleidingsinstellingen (vgl. Dore, p. 188). Een professionele honkbal-competitie werd in 1936 opgezet na een tournee van een Amerikaans 'all-stars'-team met ook voor niet-honkbalkenners bekende spelers als Babe Ruth en Lou Gehrig (Whiting, p. 3).

Zoals Engeland het land was waaraan de elites van de Europese staten zich rond de eeuwwisseling spiegelden, waren de Verenigde Staten dat in dezelfde periode voor het naar modernisering strevende deel van de Japanse elite. De Europeanen namen Engelse sporten over, de Japanners Amerikaanse. Dat geldt niet alleen voor honkbal, maar ook voor volleybal, peddlebal, basketbal, atletiek en softbal (tabel 3). Behalve Amerikaanse docenten speelden ook missionarissen een belangrijke rol bij de introductie van verschillende sporten. De al voor de Tweede Wereldoorlog bestaande oriëntatie op Amerikaanse sporten werd nog versterkt tijdens de Amerikaanse bezetting erna. Daarbij vonden tal van hervormingen naar Amerikaans model plaats.

Opmerkelijk bij het sterk op de V.S. georiënteerde Japanse sportvoorkeurspatroon is dat 'American Football' er niet in voorkomt. Voetbal is met een dertiende plaats nog redelijk populair, rugby neemt de negentiende plaats in.

Bij gebrek aan studies over dit onderwerp kan ik er alleen een hypothese over formuleren. De modernisering van de Japanse samenleving was een proces dat van overheidswege met succes aan de bevolking werd opgedrongen. De introductie van sporten vond er, net zo als met gymnastiek in Europa, plaats onder invloed van opvoeders die de volkskracht hoopten te versterken. In termen van Mandell was er sprake van 'induced sports'. Dit was een groot verschil met de ontwikkeling in de westerse landen.

Zowel in Europa als in de V.S. kwamen de meeste sporten tot ontwikkeling door het initiatief en het enthousiasme van jongeren, meestal middelbare scholieren of studenten. Daarbij moesten zij vaak de weerstand van ouderen, leraren en andere pedagogisch betrokkenen zien te overwinnen. Ouderen hadden in het westen weinig kans om te selecteren welke sporten zij voor de jongeren wel en niet geschikt achtten. In Japan waren de gezagsverhoudingen van dien aard (Benedict, p. 56; Dore, pp. 176, 183) dat pedagogen wel konden bepalen welke sporten toelaatbaar waren en welke niet. Mijn hypothese is dat Japanse pedagogisch geïnteresseerden 'American Football' een te ruwe sport vonden voor de jongeren die onder hun toezicht stonden en het gezag hadden om te voorkomen dat deze sport beoefend werd.

5.2 *West-Europa*

De Eerste Wereldoorlog heeft over het algemeen een stimulerende uitwerking op de verbreiding van de sportbeoefening in West-Europa gehad. In Nederland was dat zeer duidelijk het geval. In het gemobiliseerde, maar niet bij de gevechtshandelingen betrokken leger werden jongeren uit alle lagen van de bevolking met elkaars vormen van vrijetijdsbesteding geconfronteerd. Sport werd een van de activiteiten om de verveling van de gemobiliseerden te verdrijven (Stokvis 1979, p. 79). Ook binnen de legers van andere landen ontmoetten jongens en mannen uit de bevolkingsgroepen waar sport nog vrijwel onbekend was, anderen voor wie het al een vanzelfsprekend vermaak was (vgl. Holt, p. 12).

Een duidelijke uiting van de opkomst van de V.S. als centrale dominerende mogendheid was de interventie ten behoeve van Frankrijk en Engeland gedurende de Eerste Wereldoorlog. De Amerikaanse legers die vanaf 1917 Europa binnenstroonden, maakten het op den duur voor Duitsland en bondgenoten uitzichtloos om de strijd voort te zetten (Lichtheim, p. 131).

In de zomer van 1919 organiseerden YMCA-functionarissen, die met het Amerikaanse leger meegekomen waren, 'Intergeallieerde Spelen' in Parijs. Onder de ogen van een half miljoen toeschouwers wedijverden 1500 atleten met elkaar in 24 takken van sport. De Amerikanen wonnen de helft van de prijzen. Toen kort daarna de uitvinder van het basketbal, James B. Naismith, een tocht langs de Amerikaanse bases in Europa maakte, zag hij overal basketbaldoelen. De Fransen deden overal hun best het spel van de Amerikanen te leren (Baker, p. 213). Hier was weer sprake van het navolgen van het voorbeeld van de vertegenwoordigers van een machtig en aanzienlijk land. Ook volleybal kwam via de Amerikaanse strijdkrachten en de ermee verbonden functionarissen van de YMCA in Europa terecht. Beide sporten werden door deze functionarissen ook gepropageerd in de nieuw ontstane staten van Oost-Europa. Hier konden de YMCA-functionarissen aansluiten bij de traditie van 'induced sports' die daar in verband met de gymnastiek al bestond. De Duitsers die niet echt verpletterend verslagen waren, zoals in de Tweede Wereldoorlog, en ook geen langdurige bezetting van buitenlandse troepen behoeften te ondergaan, waren minder geneigd om de nieuwe sporten over te nemen.

Hiermee waren de grondslagen voor de diverse sportpatronen in

een aantal belangrijke nationale staten gelegd. Gedurende de tweede helft van de negentiende eeuw hadden Engeland en Amerika als onafhankelijke kernlanden hun eigen sportpatronen gevormd in het kader van de algemenere moderniseringsprocessen die er plaats vonden. De derde, iets minder superieure grootmacht Duitsland kende ook sterke tendensen tot ontwikkeling van een autonoom patroon. Uiteindelijk kregen hier echter Engelse sporten de overhand, zodat uiteindelijk een mengsel van Engelse en Duitse sporten tot stand kwam. Japan kreeg een Amerikaans patroon. Frankrijk werd overwegend door Engeland beïnvloed, maar ook door Amerikaanse en Duitse sporten. Hetzelfde geldt voor Nederland, alhoewel daar aanvankelijk de Duitse invloed veel sterker was dan de Amerikaanse.

Na de Tweede Wereldoorlog behielden de meeste landen de patronen die daarvoor al ontstaan waren. De kernpositie die de Verenigde Staten in de wereld verworven hadden, beïnvloedde de voorkeurspatronen minder direct en intensief dan men op grond van de populariteit van de Amerikaanse cultuur in die tijd zou verwachten. Basketbal en volleybal waren gedurende de jaren twintig ook in Nederland geïntroduceerd. Na de oorlog breidde de deelname aan deze en andere Amerikaanse sporten zich aanvankelijk betrekkelijk langzaam uit.

Met de voortgaande modernisering van de Westerse landen nam het aantal in sport geïnteresseerden sterk toe. De organisaties voor de Amerikaanse sporten moesten om deze nieuwkomers concurreren met oudere en grotere sportorganisaties zoals, in Nederland, die voor handbal en korfbal. Bovendien vergden deze sporten, in de vorm van zalen, tamelijk dure faciliteiten waarvan er pas in de loop van de jaren zestig veel gebouwd werden. Dit verklaart dat basketbal en volleybal betrekkelijk traag een belangrijke plaats verwierven in het Nederlandse sportpatroon. Uiteindelijk bleef basketbal wat achter in de uitbreiding van het ledental, maar overvleugelde volleybal de concurrerende sporten ruimschoots.

Besluit

Om te kunnen beoordelen of de plaats die allerlei afzonderlijke sporten in de populariteitsrangordes van uiteenlopende landen innemen inderdaad in termen van de hier gepresenteerde theorie te verklaren zijn, moeten nog tal van afzonderlijke studies ondernomen worden.

Er bestaat wel een smalle maar gestadige stroom van historische en historisch-sociologische studies van sport, maar die belichten vaak net niet de kwesties die nodig zijn om de vragen waar het hier om gaat op te lossen. Ook ontbreken meestal statistische gegevens. Bovendien moet voor een verdere verklaring van de ontwikkeling van sportvoorkeurspatronen de samenhang met de nationale moderniseringsprocessen nader gezien worden.

Op één probleem zal ik nu nog kort ingaan. Hoe verhouden de keuzen die afzonderlijke personen maken om een bepaalde sport te beoefenen zich tot de hier aangegeven verbanden? Het antwoord volgt de redenering van Durkheim ten aanzien van zelfmoord op de voet. Durkheim stelt dat de directe aanleidingen voor individuen om zelfmoord te plegen overal in ongeveer gelijke mate voorkomen (Durkheim, p. 297). Toch ziet men per land of per sociale groep een verschillend zelfmoordcijfer. Dat betekent dat niet die individuele aanleidingen als oorzaak van zelfmoord kunnen worden beschouwd, maar dat de speciale kenmerken van landen of sociale groepen die nauw met de variatie in de zelfmoordcijfers samenhangen als zodanig beschouwd moeten worden. Deze speciale kenmerken, de tendenzen tot egoïsme, altruïsme en anomie bevorderen dat bepaalde gebeurtenissen of gevoelens bij leden van de ene collectiviteit eerder aanleiding tot zelfmoord geven dan bij leden van andere collectiviteiten (Durkheim, p. 300).

Zo is het in principe ook met de sportkeuzen van individuen. Gegeven de stabiliteit van de kenmerken van sporten en de internationale mogelijkheden tot communicatie zou men overal ongeveer dezelfde sportvoorkeurspatronen mogen verwachten. Dat is duidelijk niet het geval. De patronen vertonen per land variaties die nauw samenhangen met de ontwikkeling van de machtsverhoudingen op het gebied van de internationale betrekkingen. Aan sporten die in machtige landen beoefend worden, hechten de jongeren of hun opvoeders uit landen in de invloedssfeer ervan zodanige betekenis, dat ze er de voorkeur aan geven boven sporten die het aura van macht niet met zich meedragen. Individuen kunnen, bijvoorbeeld in enquêtes, tal van persoonlijke redenen opgeven waarom zij een bepaalde sport boven andere sporten verkiezen. De oorzaak waardoor al die persoonlijke keuzen leiden tot een bepaalde verdeling van de sportbeoefenaren over de verschillende sporten, een specifiek nationaal sportpatroon, kan op basis van deze persoonlijke motieven echter niet vastgesteld worden. Die is alleen te bepalen door sporten te

beschouwen in het kader van de internationale figuraties waarbinnen zij verspreid zijn. Binnen deze figuraties ontstaan de condities die de individuele sportvoorkeuren richting geven.

Noten

- 1 In de appendix ga ik verder in op de aard van het gebruikte statistische materiaal. In verband daarmee behandel ik ook de problemen die het begrip 'sport' in dit artikel oplevert.
- 2 De populariteit van sporten wordt ook wel verklaard door: 1) het optreden van grote kampioenen, 2) de kosten van de sportbeoefening, 3) de aanwezigheid van accommodaties. De ontoereikendheid van deze verklaringen heb ik uiteengezet in Stokvis 1986.
- 3 Het Russische patroon komt in een volgend artikel aan de orde. Het moet gezien worden in het kader van de modernisering van de Russische samenleving. Riordan schrijft hierover: 'How far popularity of a sport, like gymnastics or chess, was autonomous is uncertain. What is certain is that the extent of the practice of sport was greatly determined by the party, which effectively controlled all the mass media, the organization of sport and provision of facilities' (Riordan, p. 137, noot 21).
- 4 In Nederland ontstond kort na de Eerste Wereldoorlog wel een beweging, de 'Nederlandse Corinthians', die als doel had de goeie standen voor het voetbal te behouden. Veel effect heeft deze vereniging echter niet gehad (Miermans, pp. 141 e.v.).
- 5 Dick Pels bracht het stimulerende paper van Markovitz voor mij mee uit de Verenigde Staten. Ik wil hem daar nogmaals voor bedanken.
- 6 Een serieuze verklaring van dit verschil gaat het bestek van dit artikel te buiten. De sterke band tussen onderwijsinstellingen en de regionale samenleving in de V.S. hangt waarschijnlijk samen met de gedecentraliseerde financiering en controle van de instellingen. Veel meer dan bij de centraal bestuurd scholen in Europa bieden de onderwijsinstellingen in de V.S. de mogelijkheid om als basis voor collectieve activiteiten te functioneren.
- 7 De Schotse variant van deze stroming komt in de figuur van één van de hoofdpersonen uit de film 'Chariots of Fire' duidelijk naar voren. Zie verder Rader, pp. 149 e.v.

Appendix

Statistieken over sportdeelname komen op twee manieren tot stand: a) zoals aangegeven in de inleiding, via de registratie van ledentallen van sportverenigingen door de nationale organisaties voor iedere tak van sport en b) door survey's van representatieve steekproeven uit de nationale bevolking.

Bij het registreren van ledentallen wordt als criterium van sportbeoefening het verenigingslidmaatschap gehanteerd, bij survey's bestaat dit criterium uit een bepaald minimum aantal keren per jaar dat men een sportieve activiteit verricht.

Beide criteria zijn onbevredigend. Lang niet alle leden van een vereniging zijn actieve sportbeoefenaren en bij sommige sporten (hardlopen, wielrennen, surfen) zijn veel actieve beoefenaren niet lid van een vereniging. Het minimum aantal keren op basis waarvan een onderzoeker iemand als sportbeoefenaar registreert is willekeurig. Het verschilt per onderzoek. Bij survey-onderzoeken blijkt vaak dat wandelen en zwemmen, activiteiten die vrijwel iedereen ooit wel eens doet, de meest beoefende sporten zijn.

Mijn voorkeur voor het verenigingslidmaatschap als criterium is in de eerste plaats gebaseerd op de betekenis van het onderscheid tussen moderne sport en volksvermaak. Moderne sport wordt gekenmerkt door een enorm netwerk van organisaties dat zich uitstrekt van de kleinste dorpsvoetbalclub tot het Internationaal Olympisch Comité. Binnen dit netwerk wordt iedere sport op uniform gereguleerde wijze beoefend. Volksvermaak wordt gekenmerkt door een sterk lokale of hooguit regionale oriëntatie. De wijze waarop gelijksoortige vermaken in verschillende streken plaats vinden loopt meestal uiteen, door afwezigheid van een centraal regulerende instantie. De ontwikkeling van de moderne sport heeft in de eerste plaats betrekking op de wijze waarop bepaalde vermaken in het kader van verenigingen, nationale en internationale organisaties uniform gereguleerd werden. Het gaat in dit artikel juist om de populariteit van deze uniform gereguleerde sporten.

Gegeven deze uniform gereguleerde sporten werd het ook mogelijk om ze buiten de bestaande sportorganisaties om te beoefenen. Dat neemt niet weg dat de moderne sport, zoals die zich in de vorm van de meest uiteenlopende wedstrijden aan ons voordoet, alleen maar duurzaam kan bestaan bij de gratie van de organisatorische netwerken waarin de ontwikkeling ervan heeft plaats gevonden.

De tweede overweging om de aandacht tot de georganiseerde sport te beperken heeft betrekking op de betekenis van het wedstrijdement. Veel sportieve activiteiten kan men wel of niet in wedstrijdvorm doen. Om te voorkomen dat allerlei recreatieve activiteiten als een wandeling maken, een duik in zee nemen of een stukje surfen of fietsen als sport tellen, zodat de term geen enkele specifieke betekenis meer behoudt, geef ik er de voorkeur aan om alleen activiteiten die in wedstrijdvorm verricht worden in de beschouwing op te nemen. Alhoewel het binnen of buiten organisaties aan sport doen zeker niet geheel samenvalt met het al dan niet in wedstrijdvorm aan sport doen, is er toch wel sprake van een aanzienlijke overlapping tussen georganiseerde en wedstrijd sport.

Een consequentie van de beperking tot wedstrijd sport in georganiseerd ver-

band is dat sporten waarvan duidelijk is dat ze niet of weinig in wedstrijdverband beoefend worden, ook al zijn er organisaties voor, niet in de top-tienlijsten zijn opgenomen. Dit is vooral van invloed op de lijst van Rusland (tabel 3). Uit die lijst zijn geschrapt: toerisme (oorspronkelijk 2), vissen (10) en jagen (12). Bij Nederland (tabel 1) heb ik skiën niet opgenomen, alhoewel de ski-bond wat ledental betreft daar vanaf 1982 wel voor in aanmerking komt. De ski-bond is echter veel belangrijker op het gebied van de algemene dienstverlening aan skiërs dan op het gebied van de wedstrijd-sport. Omdat in andere landen (Frankrijk, West-Duitsland en Rusland) het skiën in wedstrijdverband veel meer ontwikkeld is, hoort de sport op de lijsten van die landen wel thuis.

Denksporten (tabel 3, Rusland: schaken en dammen) leveren op basis van de beperkingen die ik hierboven behandeld heb geen problemen op, ook al zijn het niet in de eerste plaats fysieke activiteiten zoals de meeste andere sporten.

Tot slot nog een opmerking over de gegevens voor de Verenigde Staten. De meest beoefende sporten zijn er geregistreerd in 'interscholastic', 'intercollegiate' en 'intramural' organisaties. Guttmann biedt statistieken voor alle drie deze organisaties, maar niet uit hetzelfde jaar, zodat ze niet opgeteld kunnen worden. Ik heb de lijst voor 'interscholastic athletics' gebruikt omdat daarin verreweg de grootste aantallen sportbeoefenaars geregistreerd zijn. Zou ik aannemen dat de statistieken over een korte periode niet sterk veranderen en de drie lijsten van Guttmann bij elkaar voegen dan verandert de rangorde in de gepresenteerde lijst nauwelijks.

Literatuur

- Baker, W.J., *Sports in de western world*. Totawa: Rowman & Littlefield, 1982
- Barracrough, G., *An introduction to contemporary history*. Harmondsworth: Penguin Books, 1964
- Benedict, R., *The chrysanthemum and the sword*. New York: New American Library, 1946
- Brookes, Ch., *English cricket. The game and its players through the ages*. London: Weidenfeld & Nicolson, 1978
- Buytendijk, F., *Het voetballen, een psychologische studie*. Utrecht/Antwerpen: Spectrum, 1952
- Clearing House, 'Sport voor Allen'. Sportparticipatie in Europa deel I, *Sports Information Bulletin*, no. 12, maart 1988
- Clerici, G., *The ultimate tennisbook. 500 years of the sport*. Chicago: Follett Publishing Company, 1975
- Dore, R., *Shinohata, a portrait of a Japanese village*. New York:

- Pantheon Books, 1978
- Dunning, E. & K. Sheard, *Barbarians, gentlemen and players. A sociological study of the development of rugby football*. Oxford: Martin Robertson, 1979
- Durkheim, E., *Suicide. A study in sociology*. London: Routledge & Kegan Paul, 1970 (org. Frans: 1897)
- Eichberg, H., *Leistung, Spannung, Geschwindigkeit*. Stuttgart: Klett-Cotta, 1978
- Gerschenkron, A., *Economic backwardness in historical perspective. A book of essays*. Cambridge: Cambridge University Press, 1962
- Guttman, A., *From ritual to record. The nature of modern sports*. New York: Columbia University Press, 1978
- Holt, R., *Sport and society in modern France*. London: The Macmillan Press, 1981
- Landes, D., *The unbound Prometheus. Technological change and industrial development in Western Europe from 1750 to the present*. Cambridge: Cambridge University Press, 1969
- Lever, J., 'Fußball: Opium der Brasilianer'. In: Hopf, W. (Hrsg.), *Fußball. Soziologie und Sozialgeschichte einer populären Sportart*. Bensheim: Pad. Extra Buchverlag, 1979
- Lichtheim, G., *Europe in the twentieth century*. London: Sphere Books, 1974
- Mandell, R.A., *Sport, a cultural history*. New York: Columbia University Press, 1984
- Mangan. J.A., *The games ethic and imperialism*. Harmondsworth: Viking, 1986
- Markovits, A., *The other 'American exceptionalism': Why is there no soccer in the United States?* Paper, z.p., z.j. (1986)
- Miermans, C., *Voetbal in Nederland. Maatschappelijke en sportieve aspecten*. Assen: Van Gorcum, 1955
- NSF. *Diverse jaren. Organisaties aangesloten bij de Nederlandse Sportfederatie (NSF)*, 's-Gravenhage
- Rader, B., *American Sports. From the age of folk games to the age of spectators*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall, 1983
- Riordan, J., *Sport in Soviet society. Development of sport and physical education in Russia and the USSR*. Cambridge: Cambridge University Press, 1977
- Skocpol, T., *States and social revolutions. A comparative analysis of France, Russia and China*. Cambridge: Cambridge University Press, 1979
- Sombart, W., *Warum gibt es in den Vereinigten Staaten keinen Sozialismus?* Tübingen: Mohr, 1906
- Stokvis, R., *Strijd over sport. Organisatorische en ideologische ontwikkelingen*. Deventer: Van Loghum Slaterus, 1979
- Stokvis, R., 'De opkomst van de sport'. In: *Handboek Welzijn afd. 10*. Alphen a.d. Rijn: Samsom, 1986, pp. 1-16

- Sutton-Smith, B. & J.M. Roberts, 'The cross-cultural and psychological study of games', *International Review of Sport Sociology*, Vol. 6/7 (1971/72), pp. 79-88
- Tromp, B., 'De theorie van het wereldsysteem: een overzicht', *Sociologische Gids*, jan./febr., jrg. XXXV (1988), pp. 4-23
- Walvin, J., *The people's game. The social history of British football*. London: Allen Lane, 1975
- Weber, E., 'Pierre de Coubertin and the introduction of organised sport in France', *Journal of contemporary history*, Vol. 5 no. 2 (1970), pp. 3-26
- Whiting, R., *The chrysanthemum and the bat. Baseball samurai style*. New York: Avon Books, 1977